

Погорецький Микола Анатолійович –
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ: ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ У ДОКАЗУВАННІ

На підставі аналізу норм КПК України, підзаконних правових актів, матеріалів практики та наукових джерел висвітлено окремі проблемні питання провадження негласних слідчих (розшукових) дій та внесено пропозиції щодо їх вирішення.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії; оперативно-розшукові заходи; оперативно-розшукові підрозділи; слідчий; прокурор; слідчий суддя.

На основании анализа норм УПК Украины, подзаконных правовых актов, материалов практики и научных источников освещаются отдельные проблемные вопросы проведения негласных следственных (сыскных) действий и вносятся предложения относительно их решения.

Ключевые слова: негласные следственные (сыскные) действия; оперативно-розыскные мероприятия; оперативно-розыскные подразделения; следователь; прокурор; следственный судья.

On the grounds of analysis of the rates UPK, подзаконных legal acts, material practical persons and scientific sources are illuminated separate problem-solving questions of the undertaking secret investigation (of criminal investigation) action and are contributed offers for their decisions.

Keywords: secret investigation (of criminal investigation) of the action; operative of the action; operative of the subdivision; coroner; public prosecutor; investigation judge.

Відповідно до чинного КПК України [1] основним засобом негласного отримання доказів на стадіях кримінального процесу є негласні слідчі (розшукові) дії (гл. 21 КПК України). Завдяки таким діям розкриваються та розслідуються понад 85 % тяжких й особливо тяжких злочинів, а вчинених в умовах неочевидності, організованими злочинними угрупованнями, проти основ національної безпеки – 100 %. Проте негласні слідчі (розшукові) дії, як і будь-які негласні засоби отримання доказів, відповідно до результатів аналізу зарубіжної та вітчизняної оперативно-розшукової, слідчої та судової практики, можуть бути не лише ефективним засобом отримання доказів у кримінальному судочинстві, а й засобом грубого порушення прав, свобод і законних інтересів осіб, які потрапляють до його сфери. Тому застосування таких засобів у кримінальному процесі потребує як постійного вдосконалення їх оперативності, так і процесуальних гарантій законності.

Зважаючи на актуальність проблеми провадження негласних слідчих (розшукових) дій, окремим її питанням присвячено наукові праці вітчизняних правників Ю. П. Алєніна, В. О. Глушкова, Є. Д. Лук'яничкова, Д. Й. Никифорчука, Д. Б. Сергєєвої, В. І. Сліпченка, Є. Д. Скулиша, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової, В. І. Фаринника, М. С. Цуцкірідзе, М. Є. Шумили та ін. Проте низка питань провадження негласних слідчих (розшукових) дій правового та організаційно-тактичного характеру продовжує залишатися дискусійною, що суттєво впливає на ефективність та законність їх провадження.

Ураховуючи зазначене, метою цієї статті є в межах її обсягу висвітлення окремих проблемних питань правового та організаційного характеру щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій та внесення пропозицій щодо їх вирішення.

Негласні слідчі (розшукові) дії утворюють окремий кримінально-процесуальний інститут, правовому регулюванню якого присвячений розділ 21 КПК України 2013 р.

Чинний КПК України дає визначення негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом. Відповідно до цього законодавчого визначення можна зробити висновок, що за своїм змістом негласні слідчі (розшукові) дії не відрізняються від оперативно-розшукових заходів (ОРЗ), передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] (Закон України про оперативно-розшукову діяльність) та відповідними відомчими правовими актами.

Водночас слід звернути увагу на те, що на відміну від ОРЗ, перелік яких у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» не визначений, у чинному КПК України закріплено вичерпний перелік негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо- та відеоконтроль особи (ст. 260), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння (ст. 267), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268),

спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269), аудіо- та відеоконтроль місця (ст. 270), контроль за вчиненням злочину (ст. 271) та виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 262).

КПК України визначає суб'єктів, які приймають рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якими є слідчий та прокурор (ч. 3 ст. 246 КПК України), а також суб'єктів, яким надається право проводити негласні слідчі (розшукові) – слідчого, або за його дорученням співробітників оперативних підрозділів (ч. 6 ст. 246 КПК України).

Важливим та дієвим засобом забезпечення законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 260, 261, 262, 263, 264, 267, 268, 269, 271, 274 КПК України, є судовий контроль, який здійснює слідчий суддя, за рішенням якого проводяться зазначені дії (ст. 247, 248, 249, 250 КПК України).

Чинний КПК визначив підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246), порядок, строки розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, зміст таких клопотань та строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на її проведення (ст. 248, 249), вимоги до постанови слідчого, та прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 251), передбачив можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді (ст. 250), визначив правила фіксації ходу та її результатів (ст. 252), заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 254) та інформації що не використовується у кримінальному провадженні (ст. 255), загальні засади використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказування (ст. 256) та в інших цілях або передавання інформації (ст. 256).

Більш докладніше проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні регламентовано Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженою спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51 [3] (далі Інструкція).

Результати аналізу практики впровадження інституту негласних слідчих (розшукових) дій у правозастосовний процес оперативно-розшукових підрозділів, органів досудового розслідування та суду щодо їх проведення та використання результатів у кримінально-процесуальному доказуванні висвітлили низку проблемних питань правового та організаційного характеру, які потребують невідкладного вирішення. Основними з них є такі:

1. Із введенням до кримінального процесу України інституту негласних слідчих (розшукових) дій, ліквідований інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, розширилися можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу

тощо) на усіх стадіях кримінального процесу і, особливо, на судових, де взагалі відсутні в органів обвинувачення ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй. Вирішення цього проблемного питання потребує внесення відповідних змін та доповнень до чинного КПК та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

2. Результати аналізу процесуальної форми провадження негласних слідчих (розшукових) дій, визначеної в чинному КПК України, а також практики їх провадження та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні дає підстави для висновку, що процесуальна форма провадження негласних слідчих (розшукових) дій є недосконалою, що створює проблеми під час використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні.

Так, наприклад, контроль за вчиненням злочину (ст. 271) може проводитися в чотирьох формах, якими є контрольована поставка, контрольована та оперативна закупка, імітування обстановки злочину, спеціальний слідчий експеримент. Інструкція містить норми, які розкривають сутність дій з контролю щодо вчинення злочину, проте не вказує, які саме додатки можуть формуватися за результатами проведення кожної з них, що у провадженні діяльності створює певні складнощі.

Відповідно до досвіду оперативної практики щодо проведення аналогічних за змістом ОРЗ, додатками до протоколів про результати їх проведення можуть бути предмети, документи, товари, речовини, гроші, вилучені під час їх здійснення; аудіо-, відеозаписи, що посвідчують відкриття фіксацію їх ходу та результатів тощо.

Отже, ураховуючи те, що Інструкція прогалини КПК України щодо процесуальної форми провадження негласних слідчих (розшукових) дій не усуває, на наш погляд, нині до розроблення такої процесуальної форми та внесення відповідних змін і доповнень до чинного КПК України, доцільно прийняти міжвідомчі правові акти, які б докладніше врегулювали питання провадження окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

3. Чинним КПК України визначено суб'єктів проведення негласних слідчих (розшукових) дій: а) слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину; б) за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи відповідних відомств (ч. 6 ст. 246), працівники яких при виконанні доручень слідчого та прокурора на їх проведення користуються повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41). Проте на практиці проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як правило, слідчими не здійснюється, а доручається уповноваженим оперативним підрозділам, які також їх безпосередньо не проводять, а для цього на підставі свого завдання згідно з п. 3.8 Інструкції залучають відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Таким чином, доручення слідчого уповноваженим оперативним підрозділам на виконання негласних слідчих (розшукових) дій за новим законодавством здійснюється так само, як і за попереднім законодавством, відповідно до якого давались доручення чи вказівка слідчого уповноваженим оперативним підрозділам на проведення оперативно-розшукових заходів (ч. 5 ст. 97, ч. 3 ст. 114 КПК України, ч. 3 ст. 66 КПК України 1960 р. та п. 2 ч. 1 ст. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» в редакції 1992 р.).

Відмінність полягає лише в тому, що за новим законодавством уповноважена посадова особа оперативного підрозділу при виконанні доручення слідчого на виконання негласних слідчих (розшукових) дій користується повноваженнями слідчого (ч. 2 ст. 41 КПК України 2012 р.), а також в тому, що така особа при виконанні доручення слідчого на виконання певної негласної слідчої (розшукової) дії немає права здійснювати інші процесуальні дії за власною ініціативою або звертатися за клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України 2012 р.), у той час коли за попереднім законодавством при виконанні доручення чи вказівки слідчого на проведення оперативно-розшукових заходів оперативний підрозділ мав ширші повноваження.

Відповідно до результатів аналізу розділу III Інструкції та практики МВС і СБУ виникає питання щодо доцільності надіслання таких доручень слідчого уповноваженому оперативному підрозділу, який безпосередньо негласні слідчі (розшукові) дії не проводить, а для цього на підставі свого завдання згідно з п. 3.8 Інструкції залучає відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи. На наш погляд, з метою підвищення оперативності проведення негласних слідчих (розшукових) дій доцільно зазначені доручення слідчого надіслати безпосередньо тому оперативному чи оперативно-технічному підрозділу, який уповноважений на її проведення. До речі, така практика вже має місце в СБ України і, на мою думку, є виправданою та відповідає вимогам чинного КПК України. У зв'язку з викладеним доцільно внести відповідні зміни до розділу III Інструкції.

4. Згідно з ч. 1 та 2 ст. 252 чинного КПК України фіксація перебігу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій має відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим чинним КПК України. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів. Слідуючи з цього законодавчого положення, на практиці виникає запитання: хто має складати протокол фіксації перебігу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій.

Слід зазначити, що докладно порядок фіксації проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також фіксація їх результатів регламентовано Інструкцією (розділ IV). Згідно з п. 4.1. Інструкції протокол про хід і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження.

Отже, на практиці згідно з п. 4.1. Інструкції протокол про перебіг і результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) складається як правило уповноваженим працівником оперативного підрозділу, тобто не тим оперативним працівником, який безпосередньо проводив відповідну негласну слідчу (розшукову) дію, а працівником того

оперативного підрозділу, який залучав до її проведення відповідний оперативний чи оперативно-технічний підрозділ.

Дослідження результатів аналізу практики засвідчують те, що в окремих випадках проведення негласної (розшукової) дії на підставі визначених відомчих документів (зведень, меморандумів, довідок, рапортів тощо) відповідного оперативного чи оперативно-технічного підрозділу такий протокол складає слідчий, який сам безпосередньо її не проводив та не брав участі у її проведенні.

На наш погляд, п. 4.1. Інструкції не відповідає загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим чинним КПК України як і практика фіксації перебігу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій слідчим, який безпосередньо участі у її проведенні не брав. Така практика може мати негативні наслідки при визнанні протоколів про перебіг та результати проведеної негласної слідчої (розшукової) дії (або її етапів) доказами у суді та ускладнить у разі потреби залучення до кримінального процесу осіб, які брали участь у проведенні відповідної негласної слідчої (розшукової) дії, як свідки. А тому на підставі викладеного вважаю доцільним внести відповідні зміни до розділу IV Інструкції.

5. Згідно з наказом Голови СБ України від 17 жовтня 2012 р. № 470, до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, внесено зміни і доповнення, згідно з якими відомості про факт або методи проведення негласної слідчої (розшукової) дії, а також відомості, що дають змогу ідентифікувати особу, місце або річ, щодо якої проводиться чи планується проведення негласної слідчої (розшукової) дії, розголошення яких створює загрозу національним інтересам і безпеці, віднесені до державної таємниці [4; 5]. Інструкцію визначено, що рішення про розсекречення приймає прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням. Гриф секретності може бути знятий комісією, до складу якої входять представники органу, який здійснював засекречення матеріалів, уповноважений прокурор, керівник слідчого, оперативного підрозділу, представник режимно-секретного органу (п.п. 5.10–5.14). Отже, визначений Інструкцією порядок передачі прокурору з метою використання у кримінальному провадженні результатів негласних слідчих (розшукових) дій значно розширює коло суб'єктів, які можуть бути обізнаними щодо організаційно-тактичних особливостей здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, що негативно впливатиме на як стан захисту державної таємниці у цій сфері, так і на стан захисту слідчої таємниці у кримінальному процесі, що потребує розроблення додаткових гарантій їх захисту.

6. Нині є непоодинокі випадки порушень оперативними підрозділами, слідчими порядку та строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінально-процесуальному доказуванні, а також порядку та строків розгляду клопотань слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій прокурорами та слідчими суддями. Основними причинами таких порушень є: надзвичайно висока завантаженість слідчих, прокурорів та слідчих суддів, брак напрацьованої практики та визначених підходів щодо вирішення окремих складних питань правового та організаційного

характеру. А тому постійне зростання кількості кримінальних проваджень у слідчих, прокурорів та суду потребує кадрового посилення цих органів та оптимізації їх діяльності, а також органів МВС, прокуратури та суду. Розвантаження слідчих ОВС прийняттям Закону України «Про кримінальні проступки», узгодженості роботи канцелярій, режимно-секретних підрозділів

7. Введення нового інституту негласних слідчих (розшукових) дій для вітчизняного кримінального процесу потребує також змін та доповнень навчальних програм з кримінального процесу для підготовки оперативних працівників, слідчих, прокурорів та суддів, а також для факультетів та курсів підвищення кваліфікації зазначених фахівців для посиленого вивчення цього інституту, підготовки відповідних навчально-методичних посібників та практичних рекомендацій щодо застосування цього інституту в правозастосовному процесі на підставі вивчення української та зарубіжної практики, а також практики Європейського суду з прав людини, законодавства та наукових розроблень провідних зарубіжних та українських працівників у цій сфері.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що новий інститут негласних слідчих (розшукових) дій як ефективний засіб кримінально-процесуального доказування, потребує постійного удосконалення як процесуальної форми, з урахуванням практики його застосування, так і удосконалення організаційно-тактичних засад його реалізації у правозастосовний процес. Висвітлені у цій статті окремі проблемні питання, а також запропоновані шляхи їх вирішення можуть бути використані у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К : Центр навч. л-ри, 2012. – 292 с.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51.
4. Про внесення змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ СБ України від 17 жовт. 2012 р. № 470, реєстр. номер Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2012 р. № 1751/22063.
5. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ СБ України від 12 серп. 2005 р. № 440, реєстр. номер Міністерства юстиції України від 17 серп. 2005 р. № 902/11182.